

GTAR 16.41.21

Bilimsel makale

F.S. Kurbanova*Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi,
Adana, Türkiye.**(E-mail: turaevanozanin0@gmail.com)***Dünya Dilbiliminde ve Özbek Dilbiliminde Dilbilimsel Uzmanlığın
İncelenmesi**

Özet. Modern toplumda dil yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda hukuki, psikolojik ve kültürel bir araç olarak da büyük öneme sahiptir. Özellikle dile ilişkin belgelerin incelenmesi, metinlerin ve konuşma kayıtlarının analiz edilmesi ihtiyacı arttıkça, dilbilimsel uzmanlık (linguistik ekspertiz) disiplini gelişmeye başlamıştır. Günümüzde dilbilimsel uzmanlık, mahkeme süreçlerinde, ceza ve medeni davaların soruşturmalarında önemli bir bilimsel ve pratik alan haline gelmiştir. Bu makalede, dilbilimsel uzmanlığın bir bilim dalı olarak şekillenmesi, tarihî kökenleri, teorik temelleri ve uygulamadaki yeri ele alınmaktadır. Ayrıca, bu alanın uluslararası düzeyde ve Özbekistan'daki gelişim aşamaları analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adli dilbilim, metinbilimsel, filolojik, stilistik, anlam bilimsel

DOI: <https://doi.org/10.71078/v059s843>

Alındı: 30.11.2025; Kabul edildi: 24.12.2025; Çevrim içi erişim: 25.12.2025.

Giriş

Dilbilimsel uzmanlığın tarihi, dilbilim ve hukuk bilimleri arasındaki ilişkinin gelişimiyle yakından bağlantılıdır. Bu alan, XX. yüzyılda bilimsel bir disiplin olarak şekillenmiş ve günümüzde hukuki sistemlerde yaygın şekilde kullanılmaktadır. Alan yalnızca teorik açıdan değil, aynı zamanda uygulamada da güncelliğini korumakta, dilbilimsel uzmanlık yöntemleri ve teknolojileri sürekli olarak yenilenmektedir.

Bilim insanları “adli dilbilimsel uzmanlık” terimini kolektif bir terim olarak değerlendirmektedirler. Önceden «metinbilimsel», «filolojik», «stilistik», «anlam bilimsel» uzmanlık gibi adlar kullanılmıştır. Ancak konuşma faaliyetleriyle ilgili çeşitli uzmanlık sorunlarının çözümünde hukuk sisteminde artan ihtiyaç, bu alana herkesin kolayca anlayabileceği yeni bir isim verilmesini gerektirmiştir. Bu nedenle uzmanlık süreçlerinde “Dilbilimsel Uzmanlık” terimi sağlam bir yer edinmiştir. Adli dilbilimsel uzmanlık, nihayetinde adli uzmanlık türlerinden biri olarak bağımsız bir alan haline gelmiştir. Bu uzmanlık, özel dilbilimsel bilgi kullanılmaksızın sözlü veya yazılı ifadelerle işlenen ihlallerin belirlenmesinin mümkün olmadığı ya da oldukça zor olduğu durumların tespitinde kullanılmaya başlanmıştır.

Dil ve konuşma birimleri ile her türden sözlü, yazılı ya da elektronik olarak kaydedilmiş metinler dilbilimsel uzmanlığın nesneleri olarak kabul edilmektedir.

Ana Bölüm

Adli dilbilimsel uzmanlık çerçevesinde çözümlenmesi gereken başlıca konular şunlardır:

- Tartışmalı metin, ifade ya da dilsel işaretin (örneğin belge, gazete makalesi, televizyon programı, firma adı, ticari marka vb.) anlamsal içeriğini belirlemek amacıyla incelenmesi.
- Tartışmalı metin, ifade veya dilsel işaretin türü, yapısal-kompozisyonel veya leksik-gramatik ifade biçimi açısından incelenmesi;

- Ticari adların (marka adları, ticari markalar, alan adları) araştırılması, bunların özgünlüğü, bireyselliği, yeniliği ve karışıklık derecesinin belirlenmesi;
- Tartışmalı metnin işlevsel ve üslupsal bağlamı dikkate alınarak, dil normlarının kullanım kurallarının dilbilimsel bilgiye dayanarak açıklanması.

Metinde mevcut farklı düzeylerdeki özelliklerin (metin, sözdizimsel, leksik, morfolojik, morfemik, fonetik) belirlenmesi ve değerlendirilmesi, metnin çeşitli bileşenlerinin – denotatif, değerlendirme amaçlı, illoküsyonel ve dışdilsel özelliklerinin – tanımlanmasına yardımcı olur. Bu durumda, adli dilbilimsel uzmanlığın gelişiminin ilk aşamalarında en çok talep edilen geleneksel analiz yöntemleri semantik, leksik ve etimolojik analizdir. Bu yöntemler, onur, saygınlık zedeleme, itibar kaybı, hakaret ve iftira gibi suçlamaların yer aldığı davalarda kullanılır.

Metnin yukarıda belirtilen farklı düzeylerdeki özelliklerini belirlemek ve değerlendirmek aşağıdaki yöntemlerle mümkündür:

- *Algı analizi yöntemi.* Bu yöntemle, konuşmanın gerçek anlamı (diyalog, monolog, çoklu konuşma) ortaya çıkarılır; bu da konuşmanın oluşumu sırasındaki iletişimsel durumun yeniden yapılandırılmasına olanak tanır: katılımcı sayısı, aralarındaki ilişkiler ve dağılım, görevler, kayıt koşulları vb. Bu yöntem, ses ve konuşma yoluyla konuşmacının kimliğini belirleme sorunlarını çözmede de kullanılabilir.

- *Leksikografik analiz yöntemi.* Sözlük verilerinin incelenmesi, metnin tüm uzmanlık süreci boyunca analizinin önemli bir parçasıdır, çünkü sözlük kaynakları, gerçeklik ve bu gerçekliğin konuşma diline nasıl aktarıldığı hakkında temel fikirlerin oluşmasına yardımcı olur.

- *Semantik ve kavramsal analiz yöntemleri.* Semantik analiz, kelimenin anlam yapısını ortaya koymayı ve bu yapıyı oluşturan denotatif, belirtici ve çağrışımsal anlamları açıklığa kavuşturmayı amaçlar. Kavramsal analiz ise belirli bir işaret altında toplanmış ve bu işaretin bilişsel bir yapı olarak varlığını önceden belirleyen genel kavramları aramak anlamına gelir. Semantik analiz, kelimenin açıklanmasıyla ilgilidir. Kavramlar, dünyaya ait genel bir kavramsal modelin bir parçasını oluşturan işaretler ve zihinsel yapıların içeriklerinin tasvirleri olarak anlaşılır.

- *Anlamsal-sözdizimsel analiz yöntemi,* kelimelerin, deyimlerin ve cümlelerin anlamlarının bütünüyle ortaya konması yoluyla gerçekleştirilir.

- *Bileşen analizi yöntemi,* kelimelerin anlamsal yapısını belirlemek için, kelime anlamının merkezi kısmının segmentlere ayrılması amacıyla kullanılır. Bileşen analizi, analiz edilen metindeki belirli dilsel birimlerin anlamlarındaki farklılaştırıcı özellikleri ortaya koymayı sağlar. Ayrıca analiz edilen leksemin gizli kavramsal katmanının içeriğine dair görüşlerin genişletilmesine yardımcı olur.

- *Kelimelerin anlamlarında nesnel-duyusal deneyimin belirli bir bölümünü modelleme* ve çevredeki gerçekliğe dair bilgileri yorumlama yollarını ve araçlarını belirlemeye imkân veren analiz yöntemidir. Tüm bu süreçler, iletişimsel bağlamda analiz edilen metni anlamının gizli mekanizmalarının açığa çıkarılmasını sağlar. Metin semantiğinin analizi, sözcük anlamları ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkilerin mekanizmasını ortaya koymaya hizmet edebilecek etkili bir yöntem olabilir.

- *Metnin yapısal organizasyonunun analiz yöntemi,* sözlü faaliyet ürününün bileşen birimlerini, sınırlarını ve yapılandırma yöntemlerini tanımlamaya ve açıklamaya dayanır; metnin bütünlüğü ve uyumunu belirlemeye yardımcı olur.

- *Metnin iletişimsel bileşenini analiz etme yöntemi,* cümlelerin gerçek bölümlenmesine dayanır; bunun sonucunda ifadenin konu-tema yapısı belirlenir ve metindeki çeşitli temaların hiyerarşik yapısı analiz edilir.

- *Varsayımların (presuppozisyon) analizi yöntemi,* metni bilinçli olarak algılayan gönderici ve alıcı için ortak bilgi bileşeninin belirlenmesi amacıyla kullanılır.

- *İşlevsel-üslup analiz yöntemi,* metnin çeşitli düzeylerini inceleyerek belirli bir işlevsel-

üslupsal bağı belirlemeye olanak tanır.

- *Pragmatik analiz yöntemi*, cümlelerin illoküsyonel işlevini ve konuşma eylemi türünü belirlemeye yöneliktir.

- *Morfolojik-sözdizimsel düzeyde, incelenen metnin anlamsal-sözdizimsel yapısını belirleyen cümlelerin gramatikal anlamının analiz edilmesiyle gerçekleştirilen gramatikal analiz yöntemi*.

Yukarıdaki yöntemler, adli dilbilimsel uzmanlık çerçevesinde uygulanabilecek analiz yöntemlerinin çeşitliliğini sağlar. Ancak bu tür uzmanlıklara olan ihtiyaç giderek artmakta ve mahkeme sürecinin tüm katılımcıları için, sürecin her aşamasında ortak araştırma yöntemlerine olan gereksinim de çoğalmaktadır. Genel standartların eksikliği, davacı ve davalıların uzman görüşlerinden memnuniyetsizlik duymalarına, bu nedenle birçok dava sürecinin ertelenmesine veya gecikmesine yol açmaktadır. Bu nedenle, çelişkili dilsel durumlara hem dilbilimsel hem de hukuki açıdan değerlendirme yapabilmek için adli dilbilimsel uzmanlığın genel ilkeleri ve özgün yöntemlerinin geliştirilmesine yönelik toplumsal bir ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu nedenle *lingvistik uzmanlık*, dilbilimin belirli bir uygulamalı alanına ait faaliyet olarak birkaç temel alanı kapsamaktadır ve bu yönüyle önem arz etmektedir:

1. Hukuk Bilimi: Mahkemelerde ve hukuki süreçlerde dili ve konuşmayı analiz etmek

Hukuk biliminde dilbilimsel uzmanlığın yeri önemlidir ve geniş bir konuyu kapsar. Özellikle hukuki metinlerin analizi, bu metinlerdeki kavram ve ifadelerin belirlenmesi, ayrıca hukuki detayların açık ve net bir şekilde ifade edilmesinde kullanılır. Aşağıda dilbilimsel uzmanlığın hukuk alanındaki rolüne dair bazı temel yönler sıralanmıştır:

a) Hukuki metinlerin analizi:

Hukukta dilbilimsel uzmanlık, genellikle hukuki belgeler, sözleşmeler, yasalar, normatif hukuk belgeleri ve mahkeme kararlarının analizinde önemli rol oynar.

b) Terimlerin ve kavramların açıklığı:

Hukuki metinlerde kullanılan terim ve kavramların açık ve net olması gerekir. Dilbilimsel uzmanlık, metindeki kelimelerin anlamlarını, bağlam içindeki ve hukuki özünü inceler.

c) Metin yapısı ve üslubu:

Hukuki metin doğru ve anlaşılır olmalıdır. Dilbilimsel uzmanlık, metnin dilbilgisel yapısını, sözdizimini ve dil hatalarını analiz eder.

ç) Yasaların analizi:

İlilimsel uzmanlık, yasaların yorumlanmasında ve analiz edilmesinde yardımcı olur. Hukuki normların karmaşıklığı ve farklı yorumlara açıklığı nedeniyle, dilbilimsel uzmanlık, örneğin özel terimler ve kelimeler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi yoluyla, metnin gerçek anlamının anlaşılmasını sağlar.

d) Sözleşme ve diğer hukuki belgelerin analizi:

Sözleşmeler ve hukuki belgeler genellikle belirsizlik ya da farklı yorumlara yol açabilecek karmaşık ifadeler içerir. Dilbilimsel uzmanlık, sözleşme ve anlaşmaların her bir maddesini dil ve dilbilgisi açısından inceler, her türlü belirsizlik ve hataları tespit eder, bu yolla belgelerin netliğini sağlar.

e) Mahkeme kararları ve tutanakların analizi:

Mahkeme süreçlerinde ve kararlarında, dilbilimsel uzmanlık hâkim ve avukatlar tarafından yapılan yorumların netliğini, ayrıca tarafların açıklamalarını analiz etmede yardımcı olur. Örneğin, mahkemede tanık ifadelerinin analizinde dilbilimsel yöntemler, ifadelerdeki belirsizlikleri veya hataları tespit etmeye yardımcı olabilir.

f) Dilsel belirsizlik taşıyan cümle ve kelimelerin yorumu:

Hukukta, dilin belirsiz ya da belirli bir bakış açısından farklı yorumlara yol açabilecek yönlerini incelemek, adil ve doğru kararlar almak açısından son derece önemlidir. Dilbilimsel uzmanlık bu sorunu gidermek ve metnin açık ve anlaşılır olmasını sağlamak açısından yardımcı olur.

g) Hukuki belgelerin bir dilden başka bir dile çevrilmesi:

Hukuki belgelerin başka bir dile çevrilmesi gerektiğinde, dilbilimsel uzmanlık, çevirmenin hukuki dili doğru ve açık şekilde çevirmesini sağlar. Bu durum, özellikle uluslararası hukuk anlaşmaları veya sınır ötesi hukuki meselelerde önemlidir.

ğ) Hukuki sorunların çözümünde dil analizi:

Değişiklik yapılması gereken hukuki metinler için uzmanlık gerekliliği doğar. Dilbilimsel uzmanlık, hukukçulara bu metinleri analiz etme ve önerilerde bulunma konusunda yardımcı olur; örneğin, belirsiz veya karmaşık hukuki ifadeler yerine açık ve anlaşılır dil kullanılmasını önerebilir.

Dilbilimsel uzmanlık, hukukta yalnızca metinleri dilbilgisel ve sözcüksel olarak doğru anlamaya yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda hukuki metinlerdeki belirsizliklerin giderilmesinde, doğru yorumlanmasında, adaletin sağlanmasında ve hukuki belgelerin net, anlaşılır ve güvenilir hâle getirilmesinde de önemli bir rol oynar. Hukuk ve dilbilim arasındaki karşılıklı ilişkiyi anlamak ve uygulamak, etkili hukuki müzakereler ve kararların alınmasında destek sağlar.

2. Kriminoloji: Suç davaları çerçevesinde, suçu anlamak veya suçluları tespit etmek için dilin rolünü incelemek

Kriminolojide dilbilimsel uzmanlık – dilbilim ve kriminalistik alanlarının karşılıklı entegrasyonudur ve suçların soruşturulmasında dil ve konuşmanın bilimsel yollarla kullanımını ifade eder. Bu tür bir uzmanlık, özellikle belgelerin, mektupların, telefon görüşmelerinin, yazılı metinlerin veya diğer yazılı materyallerin analizi yoluyla suçların doğasını ve bunlara karışmış kişilerin tespitini sağlamada yardımcı olur.

Lingvistik ekspertizanın temel görevleri aşağıdaki gibi olabilir:

a) Yazılı veya sözlü metinlerin analiz edilmesi: Yazılmış mektup, e-posta, SMS, duyulan konuşmalar veya diğer materyallerde dilin belirli işaretleri, kelime grupları, dilbilgisel hatalar ve stilistik özellikler analiz edilir. Bu analiz, suçun kim tarafından işlendiğini belirlemeye yardımcı olabilir.

b) Anonim yazıların tespit edilmesi: Eğer suçla ilgili metin anonimse, dilbilimsel ekspertiz, bu metnin kim tarafından yazıldığını belirlemeye çalışır. Burada, yazarın dil kullanma tarzı, yazma alışkanlıkları, yazım hataları ve diğer dil özellikleri analiz edilir.

c) Suçun işlendiği bölgenin tespiti: Eğer suçla ilgili metinde dilin özel bir lehçe veya kelime bilgisi bulunuyorsa, bu bölgesel farkları tespit etmeye yardımcı olabilir.

d) Yazılı belgelerin veya mektupların taklit edilmesi tespiti: Başkaları tarafından taklit edilen yazıların veya mektupların tespit edilmesinde dilbilimsel ekspertiz faydalıdır. Bu, örneğin birini rahatsız etmek veya suçu gizlemek amacıyla taklit edilen yazıların tespit edilmesinde kullanılır.

e) Karşılaştırmalı metinler arasında karşılaştırmalar yapılması: Uzmanlar, iki veya daha fazla metni karşılaştırarak aralarındaki stilistik, dilbilgisel veya kelime bilgisi farklarını belirleyebilirler. Bu, örneğin, suçu işleyen veya suçla ilgili olan kişileri tespit etmeye yardımcı olabilir.

Lingvistik ekspertiz, suçları araştırmada suçluyu tespit etmek, motivasyonunu anlamak ve hukuki delilleri güçlendirmek için önemli bir rol oynar.

3. Psikoloji: Dil analizini kişinin psikolojik durumunu tespit etmekte kullanma.

Psikolojide dilbilimsel ekspertiz, kelimeler, ifadeler, metinler veya konuşmalardaki psikolojik durumları analiz etmek ve değerlendirmek amacıyla yapılan bir dilsel araştırmadır. Bu tür bir analiz, genellikle sözleşme ve yazı stillerini psikolojik teşhis, kişilik veya ruhsal durumları anlamak için kullanılır.

Dilbilimsel ekspertiz, psikoloji alanında şu görevleri yerine getirebilir:

a) Kişisel özelliklerin tespit edilmesi: Metindeki veya konuşmadaki dilin analizi yoluyla, kişinin kişisel özellikleri, ruhsal durumu, duyguları veya içsel sorunları hakkında tahminler yapılabilir. Örneğin, bir kişinin metninde sıkça tekrarlanan kelimeler veya ifadeler, onun

kendini kabul etmedeki sorunlarını veya içsel çatışmalarını gösterebilir.

b) Psikolojik durumun değerlendirilmesi: Konuşma veya yazılı metinlere dayanarak, bir kişinin ruhsal durumu (örneğin, depresyon, huzursuzluk, stres) tespit edilebilir. Metindeki dil ve kelime seçimi, bu tür durumların belirtilerini yansıtabilir.

c) Tartışma ve iletişimdeki manipülasyonların tespiti: Dilbilimsel ekspertiz yardımıyla, insanların iletişimde manipülasyon yapma yöntemleri, örneğin yalan söyleme veya kasıtlı bir şekilde kendi görüşlerini başkalarına kabul ettirmeye yönelik dil kullanımı belirlenebilir.

d) Bilişsel süreçlerin anlaşılması: Dilin analizi yoluyla, bir kişinin düşünme süreçleri, dikkat ve hafıza özellikleri, mantıklı düşünmeyi nasıl kullandığı tespit edilebilir.

Psikolojide dilbilimsel ekspertizin kullanımı:

- Adalet sistemi: Mahkemelerde veya soruşturmalarda, şüpheli davranışların analizi ve yasal kişilerin ruhsal durumlarının değerlendirilmesinde.

- Tedavi ve terapi: Psikoterapi sürecinde hastanın düşünme tarzı ve iletişimini analiz etmek.

- Psikolojik testler: Psikolojik testler ve röportajlarda dilin nasıl kullanıldığını inceleyerek, kişiyi daha iyi anlamak.

Psikolojide dilbilimsel ekspertiz, dilin psikolojik bir bakış açısıyla incelenmesi ve analiz edilmesi yoluyla, insanın ruhsal ve psikolojik durumunu daha iyi anlamak için güçlü bir araçtır.

4. Sosyal Alan: Kültürlerarası iletişimi incelemek ve dilin sosyal rolünü belirlemek.

Sosyal alanda dilbilimsel ekspertiz, sosyal süreçler, ilişkiler ve kültürle bağlantılı dilin rolünü inceleyen ve dilbilimsel bilgiler temelinde gerçekleştirilen bir ekspertiz türüdür. Bu tür bir ekspertiz, dilin sosyal ortamdaki değişimlerini, insanlar arasındaki ilişkileri ve kültürel farklılıkları analiz etmede kullanılır.

Sosyal alanda dilbilimsel ekspertiz, aşağıdaki alanlarda uygulanabilir:

a) Diskur Analizi: Sosyal ve politik diskurların, basın, siyasi konuşmalar, sosyal medya platformlarındaki tartışmalar ve yayılan bilgilerin nasıl dağıldığını inceleyen dilbilimsel ekspertiz önemlidir. Bu, dil aracılığıyla herhangi bir manipülasyon sürecini analiz etmek, düşünceleri şekillendirmek ve sosyal eğilimler yaratmanın mümkün olup olmadığını belirlemeye yardımcı olabilir.

b) Sosyal Eşitlik ve Adalet: Dilbilimsel ekspertiz, dildeki sosyal eşitlik ile ilgili ayrımcılığı, milliyet veya diğer gruplar arasındaki ayrımcılıkları tespit etmek için kullanılabilir. Bu, dil yoluyla uygulanan sosyal politikalar, yasalar ve eğitimdeki adaletsizlikleri tespit etmek için önemlidir.

c) Hukuki Dilbilim: Hukuk alanında dilbilimsel ekspertiz, hukuki belgelerin analiz edilmesi ve dilin hukuki ve sosyal önemini anlamada yardımcı olur. Bu, mahkeme süreçlerinde, sözleşmelerde veya hukuki dilde kullanılan ifadelerin doğru ve net bir şekilde anlaşılmasının gerekliliğini vurgular.

Dilbilimsel ekspertiz, dilin yalnızca iletişim aracı olarak değil, sosyal süreçleri, kültürel ve siyasal olayları ve insanlar arasındaki sosyal ilişkileri daha derinlemesine anlamaya yardımcı olan bir araç olarak görülmektedir. Bu yöntem, dilin toplumdaki rolü ve değişken doğası hakkında daha geniş bir kavrayışa sahip olma imkânı sağlar.

I. Dünya Dilbiliminde Lingvistik Ekspertizanın Önemi:

Lingvistik ekspertizanının dünya dilbiliminde incelenmesi aşağıdaki alanlarda büyük önem taşımaktadır:

II. Dilbilimsel Ekspertiza Türleri ve Yöntemleri:

Lingvistik ekspertiza, çeşitli türleri içerir:

- Sentaktik Ekspertiza: Metindeki sentaktik yapıların analiz edilmesi. Bu, metindeki dilbilgisel hataları tespit etmek ve anlamayı sağlamak için önemlidir.

- Semantik Ekspertiza: Kelimeler, ifadeler ve cümlelerin anlamlarını incelemek. Bu yöntemle metni veya konuşmayı doğru yorumlamak ve şüpheli anlam katmanlarını tespit

etmek mümkündür.

- Pragmatik Ekspertiza: Konuşmadaki amaçları, sosyal bağlamı ve konuşmadan beklenen hedefleri analiz etmek.

- Fonetik Ekspertiza: Konuşmanın ses sistemi, telaffuz ve ses özelliklerini incelemek. Mahkemelerde sesleri ayırt etmek veya doğrulamak için kullanılır.

III. Dünya Dilbiliminde Lingvistik Ekspertizanın Uygulama Alanları:

Lingvistik ekspertiza dünya dilbiliminde şu alanlarda yaygın bir şekilde kullanılmaktadır:

- Mahkemelerde Kullanım: Dilbilimciler, belirli bir metnin veya konuşmanın hukuki geçerliliğini, doğruluğunu veya suç unsurlarını tespit etmek için mahkemelere yardımcı olurlar. Bu genellikle tanımadığı kişilerin imzalarını analiz etmek, sahte belgeleri veya suçları tespit etmek için kullanılır.

- Gazetecilik ve Kitle İletişim Araçları: Medya araçlarının kendine özgü üslubunu, önyargı veya manipülasyon unsurlarını tespit etmek için lingvistik ekspertiza incelenir.

- Psikolinguistik: Dil ile psikoloji arasındaki ilişkiyi incelemek. Konuşmanın insan psikolojisi ve bilişsel süreçler üzerindeki etkisini analiz etmek.

- Korpus Lingvistikası: Korpus analizi yoluyla dilin gerçek hayattaki kullanımını, eğilimlerini ve özelliklerini incelemek.

IV. Lingvistik Ekspertiza ve Dilbilimin Diğer Bilimlerle İlişkisi

Lingvistik ekspertiza, dilbilimin diğer alanlarıyla derin bir entegrasyona sahiptir. Örneğin:

- Sosyolinguistik: Sosyal yapılarla ilgili dil kullanımını inceleyerek, dilin toplumsal bağlamdaki rolünü analiz eder.

- Psikolinguistik: Dilin insan zihnindeki işlevini ve psikolojik etkilerini araştırır.

- Hukuk Dilbilimi: Dilin hukuki bağlamdaki kullanımı, hukuki belgelerdeki dilsel hatalar veya anlaşmazlıkları inceleyerek, hukuki süreçlere katkı sağlar.

Sosyal Dilbilim: Dilbilimciler ve sosyal bilimciler, dil ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkileri birlikte analiz ederler. Sosyal eşitsizlikler, dil ve güç ilişkileri, dilbilimsel uzmanlığın konularından biridir.

Psikolinguistik: Bu alan, dili insan zihninin ve bilincinin işleyiş sistemi olarak inceler ve dilbilimsel uzmanlık psikolojik yönleri değerlendirmede kullanılır.

Sosyal psikoloji: Bu yaklaşım, dilin sosyal ilişkiler ve gruplar arasındaki etkileşimlerini anlamada kullanılır. Dilin toplumdaki rolü ve insanlar arasındaki etkileri sosyal psikoloji çerçevesinde ele alınır.

Özbek Dilbiliminde Linguistik Uzmanlık: Özbekistan'da dilbilimsel uzmanlık, 20. yüzyılın sonlarına doğru bağımsız bir bilim dalı olarak gelişmeye başlamıştır. Başlangıçta bu alan, kriminalistik ve hukuk alanlarında incelenmiş ve özellikle suç davalarına ilişkin analizler yapılmıştır. 2000'li yıllardan sonra dilbilimciler hukuki belgeler, metinler ve konuşma analizine katılmaya başlamışlardır. Dilbilimsel uzmanlık, metodolojik temelleri olan bir bilim dalı olarak kabul edilmektedir. Aşağıdaki başlıca yönleri içermektedir:

- Metinbilim Temelli Analizler: (Yazarın tespit edilmesi)

- Fonik Uzmanlık: (Sesli kayıtların analiz edilmesi)

- Lehçe ve Semantik Analiz: (Kelimelerin ve ifadelerin anlamlarının belirlenmesi)

- Mahkeme Konuşması Analizi: (Mahkemede yapılan konuşmaların değerlendirilmesi)

Fonik Uzmanlığın Çeşitli Alanlardaki Kullanımı:

- Dil Öğrenimi: Dilbilimciler, fonik analiz yardımıyla dilin fonetik ve fonolojik yapısını incelemektedirler. Örneğin, fonik analiz ile dilin ses sistemini ve evrimini gözlemlemek mümkündür.

- Mahkeme Uzmanlığı: Mahkemelerde, özellikle tanıkların konuşmalarını analiz etmek için fonik yöntemler kullanılmaktadır. Örneğin, bir kişinin konuşması kaybolmuş veya değişmişse, fonik analizle gerçek sesi belirlemek mümkündür.

- Şirket veya Akademik Analiz: Dilbilimsel analiz ve dilin gelişimi üzerine çalışmalar

yaparken, fonik analiz yardımıyla konuşmadaki eğilimler ve hatalar tespit edilir.

- Bilgisayar Dilbilimi: Fonik analiz, doğal dil işleme (NLP) sistemlerinde, örneğin sesli komutların tanınması veya konuşmaların otomatik olarak yazıya dökülmesinde kullanılır. Bu durum, Özbek dilbiliminde bu alandaki gelişmelerin gerekliliğini göstermektedir.

Sonuç

Dilbilimsel uzmanlık, modern dilbiliminin hukuk, psikoloji, kriminalogya ve sosyal alanlarla doğrudan ilişkili pratik bir dalıdır. Bu makalede, dilbilimsel uzmanlığın uluslararası düzeyde ve Özbekistan'da gelişimi, bilimsel-teorik temelleri ve pratikteki yeri derinlemesine ele alınmıştır. Araştırmalar, mahkeme-dilbilimsel uzmanlığın metin, konuşma ve dil birimlerini derinlemesine analiz ederek adil kararlar verilmesinde önemli bir araç olduğunu ortaya koymuştur.

Dilbilimsel uzmanlık analiz yöntemlerinin çeşitliliği – semantik, sentaktik, stilistik, pragmatik ve fonksiyonel-stilistik yaklaşımlar – sadece metnin doğru anlamını açığa çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda iletişimsel durumları doğru yorumlama imkânı da tanır. Hukukta yasaların ve belgelerin doğruluğunu, kriminalogiyada suç izlerini tespit etmeyi ve psikolojide bireyin ruhsal durumunu anlamayı sağlar.

Ayrıca, dilbilimsel uzmanlığın hukuki normlara uygun tek bir metodolojisinin geliştirilmesi ihtiyacı artmaktadır. Mahkeme süreçlerinin güvenilirliğini ve hızını sağlamak için dilbilimsel uzmanlığa duyulan ihtiyaç giderek büyümektedir. Özellikle Özbekistan'da bu alandaki bilimsel araştırmaları hızlandırmak, uzmanlar yetiştirmek ve ulusal hukuki-pratik temelleri güçlendirmek gereklidir.

Genel olarak, dilbilimsel uzmanlık, dilbilimin pratik bir başarı olarak sadece bilimsel değil, aynı zamanda toplumda adaletin sağlanmasına da hizmet etmektedir. Gelecekte, bu alanın gelişimi, modern sosyal-hukuki ihtiyaçlara yanıt veren, ileri düzeyde ve entegre yaklaşımlar temelinde devam etmesi büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

Adger, C.T., Wolfram, W., & Christian, D. (2007). *Okullarda ve topluluklarda lehçeler* (2. bs.). Mahwah, NJ. Lawrence Erlbaum Associates.

Alim, H.S. (2004). *You know my steez: Siyah Amerikalı bir konuşma topluluğunda üslup değiştirme üzerine etnografik ve sosyodilbilimsel bir çalışma* (Cilt 89). Durham, NC. Duke University Press.

Au, K.H., & Kawakami, A. (1985). Research currents: Talk story and learning to read. *Language Arts*, 62, 406–411.

Ball, A.F. (1992). Afro-Amerikalı ergenlerin açıklayıcı yazılarında kültürel tercih. *Written Communication*, 9(4), 501–532.

Ball, A.F. (2000). Çok kültürlü öğrencilerin öğrenmesini geliştiren güçlendirici pedagojiler. *Teachers College Record*, 102(6), 1006–1034.

Baratz, J. (1969). Ekonomik olarak dezavantajlı Siyah çocuklarda dil yeterliğini belirlemeye yönelik iki lehçeli bir görev. *Child Development*, 40(3), 889–901.

Baratz, J., & Shuy, R. (Ed.). (1969). *Siyah çocuklara okuma öğretimi*. Washington, DC. Center for Applied Linguistics.

Baugh, J. (2000). *Ebonics'in ötesinde: Dilsel gurur ve ırksal önyargı*. New York, NY. Oxford University Press.

Blake, R., & Cutler, C. (2003). Afro-Amerikan İngilizcesi ve öğretmen tutumlarındaki değişkenlik: Okul felsefesi meselesi mi? *Linguistics and Education*, 14(2), 163–194.

Bohn, A. (2003). Tanıdık sesler: İlköğretim sınıflarında Ebonics iletişim tekniklerinin kullanımı. *Urban Education*, 38(6), 688–707.

Boone, P. (2003). "Amen köşesi" sınıfa geldiğinde: Siyah kolej sınıfında çağrı-yanıt iletişiminin pedagojik ve kültürel etkileri. *Communication Education*, 52(3-4), 212–229.

Brown, D.W. (2009). *Başka bir deyişle: Dilbilgisi, kod değiştirme ve akademik yazma üzerine dersler*. Portsmouth, NH. Heinemann.

Sternin, I.A. (2004). Adli dilbilimsel uzmanlıkta hakaretin teori ve uygulaması. *Kommunikativnye Issledovaniya*, 191–199. Voronej. [Rusça]

References

Adger, C.T., Wolfram, W., & Christian, D. (2007). *Dialects in schools and communities* (2nd ed.). Mahwah, NJ. Lawrence Erlbaum Associates.

Alim, H.S. (2004). *You know my steez: An ethnographic and sociolinguistic study of styleshifting in a Black American speech community* (Vol. 89). Durham, NC. Duke University Press.

Au, K.H., & Kawakami, A. (1985). Research currents: Talk story and learning to read. *Language Arts*, 62, 406–411.

Ball, A.F. (1992). Cultural preference and the expository writing of African American adolescents. *Written Communication*, 9(4), 501–532.

Ball, A.F. (2000). Empowering pedagogies that enhance the learning of multicultural students. *Teachers College Record*, 102(6), 1006–1034.

Baratz, J. (1969). A bidialectal task for determining language proficiency in economically disadvantaged Negro children. *Child Development*, 40(3), 889–901.

Baratz, J., & Shuy, R. (Eds.). (1969). *Teaching Black children to read*. Washington, DC. Center for Applied Linguistics.

Baugh, J. (2000). *Beyond Ebonics: Linguistic pride and racial prejudice*. New York, NY. Oxford University Press.

Blake, R., & Cutler, C. (2003). African American English and variation in teachers' attitudes: A question of school philosophy? *Linguistics and Education*, 14(2), 163–194.

Bohn, A. (2003). Familiar voices: Using Ebonics communication techniques in the primary classroom. *Urban Education*, 38(6), 688–707.

Boone, P. (2003). When the "amen corner" comes to class: An examination of the pedagogical and cultural impact of call-response communication in the Black college classroom. *Communication Education*, 52(3-4), 212–229.

Brown, D.W. (2009). *In other words: Lessons on grammar, code-switching, and academic writing*. Portsmouth, NH. Heinemann.

Sternin, I.A. (2004). Insult in the theory and practice of forensic linguistic expertise. *Kommunikativnye issledovaniya*, 191–199. Voronezh. [in Russian]

Ф.С. Курбанова

Адана Алпарслан Түркеш Ғылым және технология университети, Адана, Түркия
(E-mail: turaevanozanin0@gmail.com)

Әлемдік тіл білімінде және өзбек тіл білімінде лингвистикалық сараптаманың зерттелуі

Аңдатпа. Лингвистикалық сараптаманың тарихы тіл білімі мен құқық ғылымдары арасындағы өзара байланыстың дамуымен тығыз байланысты. Бұл сала ХХ ғасырда ғылыми пән ретінде қалыптасып, қазіргі уақытта құқықтық жүйелерде кеңінен қолданылуда. Аталған бағыт тек теориялық тұрғыдан ғана емес, практикалық жағынан

да өзектілігін сақтап отыр, лингвистикалық сараптама әдістері мен технологиялары үнемі жаңартылып отырады.

Ғалымдар сот лингвистикалық сараптама терминін жинақтаушы ұғым ретінде қарастырады. Бұрын мәтінтанымдық, филологиялық, стилистикалық, семантикалық сараптама сияқты атаулар қолданылған. Алайда сөйлеу әрекетіне қатысты әртүрлі сараптамалық мәселелерді шешуде құқықтық жүйеде сұраныстың артуы бұл салаға көпшілікке түсінікті жаңа атау беруді қажет етті. Осыған байланысты сараптама үдерісінде «лингвистикалық сараптама» термині берік орнықты. Нәтижесінде соттық лингвистикалық сараптама сот сараптамасының дербес түрі ретінде қалыптасты. Бұл сараптама арнайы лингвистикалық білім қолданылмайынша ауызша немесе жазбаша түрде жасалған құқық бұзушылықтарды анықтау мүмкін емес немесе айтарлықтай қиын болатын жағдайларды айқындау үшін қолданылады.

Тіл мен сөйлеу бірліктері, сондай-ақ ауызша, жазбаша немесе электрондық түрде тіркелген барлық мәтін түрлері лингвистикалық сараптаманың нысандары болып табылады.

Түйін сөздер: сот лингвистикасы, мәтінтанымдық, филологиялық, стилистикалық, семантикалық

F.S. Kurbanova

Adana Alparslan Turkish Science and Technology University,

Adana, Türkiye

(E-mail: turaevanozanin0@gmail.com)

The Study of Linguistic Expertise in World Linguistics and Uzbek Linguistics

Abstract. The history of linguistic expertise is closely connected with the development of the relationship between linguistics and legal sciences. This field took shape as a scientific discipline in the twentieth century and is now widely used in legal systems. The field remains relevant not only from a theoretical perspective but also in practice, as methods and technologies of linguistic expertise are continuously being updated.

Scholars consider the term forensic linguistic expertise to be a collective concept. Previously, terms such as textual, philological, stylistic, and semantic expertise were used. However, the growing demand within the legal system for solving various expert issues related to speech activity has necessitated the adoption of a new term that is easily understood by a wider audience. As a result, the term linguistic expertise has become firmly established in expert practice. Ultimately, forensic linguistic expertise has emerged as an independent type of forensic examination. It is applied in cases where identifying offenses committed through oral or written statements is impossible or extremely difficult without the use of specialized linguistic knowledge.

Language and speech units, as well as all types of texts recorded orally, in writing, or in electronic form, are considered objects of linguistic expertise.

Keywords: forensic linguistics, textual, philological, stylistic, semantic

Yazar hakkında bilgi:

Kurbanova F.S. – Öğretim görevlisi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Adana, Türkiye.

Автор туралы мәлімет:

Курбанова Ф.С. – оқытушы, Адана Алпарслан Түркеш Ғылым және технология университеті, Адана, Түркия.

Information about authors:

Kurbanova F.S. – Lecturer, Adana Alparslan Turkish Science and Technology University, Adana, Türkiye.

Бұл жұмыс Creative Commons Attribution-Коммерциялық Емес 4.0 Халықаралық лицензиясы бойынша лицензияланған.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License